

YÜZYIL ÖNCE, YÜZYIL SONRA TÜRKİYE: DÜN O SAVAŞI BİR FIRSATA ÇEVİREBİLMİŞTİK UNUTMAYALIM

Benim dedem 1920'de Mısır'daki İngiliz savaş esirleri kampından, Bursa'ya döndüğünde 36 yaşında ve daha bekarmış. O güne kadar parçalanmakta olan bir imparatorluğu bir arada tutmak için, bir cepheden ötekine koşmuş ve 1920'de eve döndüğünde, savaşlarda kaybolan kardeşleri ve imparatorluk için artık yapacak bir şey kalmamış. Ailemin kişisel tarihine bakınca, hep aynı bir avuç insanın bir cepheden ötekine savaşmaya gittiğini düşünüyorum, yanılıyor olabilirim. Dedem anneannemle evlendiğinde İzmir daha işgal altındaymış. 1920 acaba nasıl bir yıldır diye düşününce aklıma doğrusu ilk bunlar geliyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) hangi şartlar altında, nasıl bir ortamda açıldığını hissetmemiz gerekiyor öncelikle. 1920'de bu topraklarda yaşayan bizler, hayatın artık alıştığımız gibi olmayacağını biliyorduk. İmparatorluğumuzu, evlerimizi ve yakınlarımızı kaybetmiştik. İmparatorluk yok olmasın diye on yıl uğraşmıştık ama olmamıştı ve biz yorgunduk. Kaybettiklerimizin bilincindeydik ama yeninin nasıl olacağı konusunda hiçbir fikrimiz yoktu. Çocuklarımızı güvenle yetiştirebileceğimiz bir ortamı görüp göremeyeceğimizi bilmiyorduk. Ama sonra bakın nasıl oldu? Ben doğrusu dedemin sonrasında olanları, gururla biz arkadan gelenlere hep anlatmaya çalıştığını hayal meyal hatırlıyorum. Yapabildiklerimiz için gururluydu.

Bugün yüzyıl sonra yine benzer endişeleri doğrusu hissetmiyor değiliz. Hayatın alıştığımız biçimde devam edip etmeyeceği konusunda yine fazla bir fikrimiz yok. 1920'de düşman daha bir belliydi, ne yapabileceğimize ilişkin bir yol haritası çizebilmek sanki daha bir kolaydı. Bugün onu bile tam olarak bilmiyoruz. Düşmanı göremiyoruz bile. Yüzyıl önce İspanyol nezlesi, İstanbul'u kasıp kavururken bu kadar endişe etmemiştik sanki. Bulaşıcı hastalıklara daha bir alıştık belki; tifüs, kolera, veba hepsi zaten vardı, özellikle İstanbul'da. Belki de o vakit odaklanacak daha önemli bir işimiz vardı: Yıkılan imparatorluğumuzun yerine kendimize yeni baştan bir yaşam inşa etmemiz gerekiyordu. Peki, şimdi ne yapacağız? İyi tarafından bakmak isterseniz bugün, yüzyıl öncesinden daha iyi durumdayız. Dün, sorun yalnızca bizim sorunumuzdu. Bugün bütün bir insanlığın sorunu bu koronavirüs (COVID-19) salgını. Doğrusu ya, bu savaşı da bir fırsata çevirmek elimizde aslında. Ama hepsi sırayla.

TBMM, Sevr'i yırtıp atmak için kuruldu

1920 yılı bizim için önemli bir yıldır. 23 Nisan'da Anadolu direnişini yönetmek üzere TBMM'nin Ankara'da açılması ile Kurtuluş Savaşı, bir nevi, millete mal olarak başladı. 10 Ağustos'ta ise Osmanlı İmparatorluğu'nu fiilen yok eden Sevr Antlaşması imzalandı. Anadolu direnişini örgütleyen imparatorluk subayları geleni görüp, antlaşmayı yırtacak ve savaşı yönetecek meşru kurumu aynı yıl teşkil ettiler. Türkler, Türkiye'yi geri istiyordu.

¹ https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/27/Guven+Sak_+Dr.

TBMM'ye bu çerçevede iki açıdan bakılabilir. Birincisi, Gazi Meclisimiz bir büyük meydan okumayla işe başladı. 1920 yılında. Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren anlaşmalar Paris'in farklı semtlerinin adını taşıyor. Almanya Versay Antlaşması'nı 1919'da imzaladı. Osmanlı İmparatorluğu ise Sevr Antlaşmasını 1920'de imzaladı.

Almanlar Versay Antlaşması'nı kabul edip gereklerini yerine getirdiler. Cumhuriyeti kuran imparatorluk subayları ise, işe, Sevr Antlaşması'na meydan okuyarak başladılar. Şikâyet etmediler, dedikodu yapmadılar, harekete geçtiler, alanda direnişi örgütlediler. 1919 Temmuz'unda Erzurum, Eylül'de Sivas kongreleri için yalnızca görünen yüzüydü.

Bu da beni ikinci noktaya getiriyor. İmparatorluk subayları, ülkenin her tarafında önce Anadolu Direnişi'ni örgütlediler. Sonra Sevr'i yırtıp atmak için başlatılacak savaşı yönetmek üzere ülkenin her tarafından gelen temsilcileri bir araya getiren ve ayrımsız bütün milleti temsil eden kapsayıcı bir kurum olarak TBMM'yi kurdular. Doğrusu ben seçilen yöntemin, yapılan işin kendisi kadar önemli olduğunu düşünüyorum.

Bugün bizim Cumhuriyeti kuran kadroların hayalcilikten ne kadar uzak olduğunu, katı realizmini ve sonuç odaklı çalışkanlığını hep akılda tutmamızda fayda var. Sonuç alabilmek için imkânlar setinin önemini ve kapasite inşasının gerekliliğini hep akılda tuttular. Geniş düşünüp, büyük hayaller kurdular, o yokluk döneminde. Ankara'da inşa etmeye başladıkları kapasite geniş düşündüklerinin kanıtı ama olmayacak maceralara hiç girişmediler. Sorumluluklarının hep farkındaydılar. İmparatorluğu parçalayan dönemin büyük güçlerine meydan okuyabilmenin ön koşulunun, ne yaptığının farkında olmak olduğunu hiç unutmadılar. İşe odaklandılar.

Neredeydik?

Bundan yüzyıl önce neredeydik, öncelikle hatırlamakta fayda var. Nazım Hikmet o dönemi "Kurtuluş Savaşı Destanı"nında şöyle anlatıyordu:

*"Biz ki İstanbul şehriyiz,
Seferberliği görmüşüz:
Kafkas, Galiçya, Çanakkale, Filistin,
vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi
bir de İttihatçılar,
bir de uzun konçlu Alman çizmesi
914'ten 18'e kadar
yedi bitirdi bizi."*

Doğrusu ya, Kurtuluş Savaşı Destanı'nı çocukluktan beri okurken şimdiye kadar hiç dikkatimi çekmeyen bölüm, bu İspanyol nezlesi bahsiydi. Hadi Nazım Hikmet bunu sonradan, 1939-1940 gibi yazmıştı ama ben Hüseyin Rahmi ve Refik Halit'in tam da 1919'da İspanyol nezlesi için yazmış olduklarına da hiç dikkat etmediğimi itiraf edeyim. Kurtuluş Savaşı'nı biliyorduk

ama İspanyol nezlesi salgınını bundan yaklaşık bir ay kadar önce sosyal medyadan öğrendik. Gelin kabul edin.

Bundan yüzyıl önce İstanbul'da da dünyanın her tarafı ile aynı anda bir de İspanyol nezlesi salgını vardı. Bundan yüzyıl önceki büyük küresel bulaşıcı hastalık salgını, dünya nüfusunun dörtte birini, yaklaşık 500 milyon kişiyi hasta etti ve on milyonlarca insanın hayatına mal oldu. Bugün karşı karşıya olduğumuz COVID-19'un yüzyıl önceki İspanyol nezlesinden otuz kat daha bulaşıcı ve üç kat daha öldürücü olduğunu söylüyor uzmanlar. Yüzyıl öncesi ile sonrasını kıyaslarken sanırım bu faktörü de hesaba bir biçimde katmak gerekiyor. Anadolu Direnişi'nin önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, direnişi alanda örgütlemek üzere Samsun'a doğru yola çıkmadan önce 1919 başında İspanyol gribine yakalanarak yüksek ateşle uzun süre hasta yattığını bilenler anlatıyor.

Peki, TBMM açılırken 1920'de Anadolu'da hayat nasıldı? Dönemin ortamını tahayyül edebilmek için, Isaac Marcossou benim için güzel bir referans kaynağı oldu aslında. Amerikan gazetesi "Saturday Evening Post" adına Ankara'ya gidip, bir dizi söyleşi yapan gazeteci haberini "Kemal Paşa: Türkiye'de Çatışma" başlığı altında 20 Ekim 1923'te yayımladı. O dönemde İstanbul'dan Ankara'ya nasıl gittiğini, Anadolu'ya gidebilmek için İstanbul'da nasıl 8 hafta izin belgesi beklediğini, Ankara'yı nasıl bulduğunu uzun uzun anlatıyor haberinde.

İstanbul'dan Ankara'ya Bağdat-Basra demiryolu hattını kullanarak 27 saatte gitmek mümkün o dönemde. Yola çıkanın ayrıca önceden tedarikli olması gerekiyor. Hem karnını doyuracak hem de temizlik ve güvenlikle ilgili tedbirleri alacak. Yazar, asker sevkiyatı nedeniyle, İstanbul'dan önce Mudanya'ya gemiyle, oradan Bursa'ya trenle, Bursa'dan Ankara'ya önce otomobil sonra trenle nasıl 57 saatte ulaştığını, yol boyunca gördükleriyle anlatıyor. TBMM 1920'de nasıl toplandı diye düşünürken akılda tutmak lazım. Mebuslar öyle evlerinden çıkıp, uçağa binip Ankara'ya en fazla bir saatte varmıyorlar.

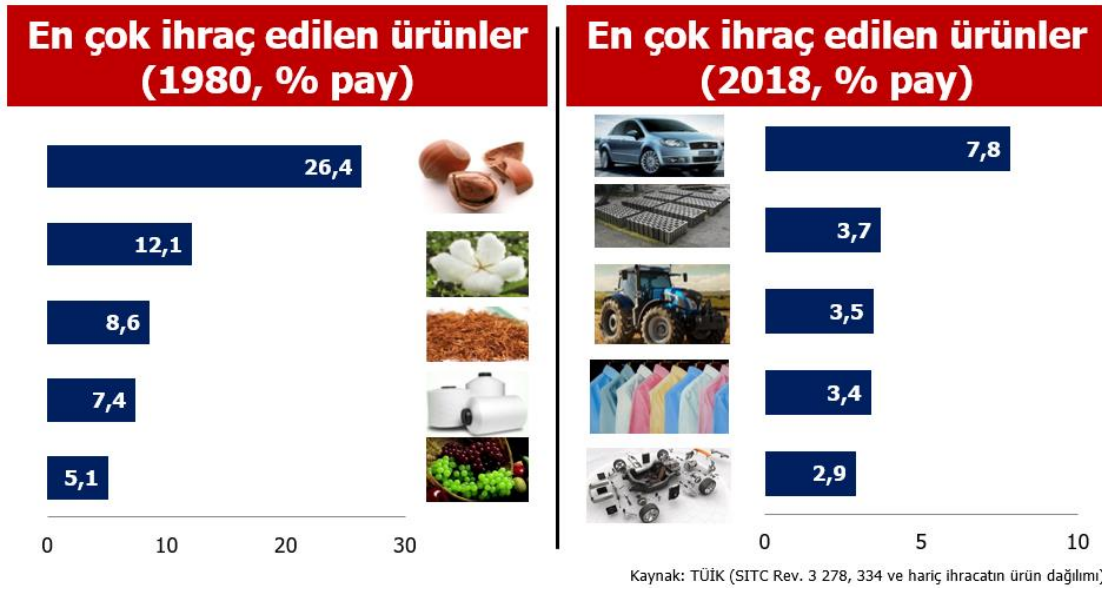
Sonra Ankara'da görev başında olanların ikamet edecek yer sıkıntısı nedeniyle nasıl yaşadıklarını, nerelerde uyduklarını da anlatıyor. O günler, bugünlere hiç benzemiyor. Ama doğrusu ya, bütün söyleşilere yansıyan, yazının her tarafından ışıldayan bir umut var Ankara'da. Bugüne kadar yalnızca kedisi ve keçisi ile tanınan Ankara, Milli Direniş'in kalbi oluyor bir taraftan. Türkler artık kendi milli devletlerini inşa ediyorlar. Hâlbuki bütün çabalara rağmen imparatorluk kaybedilmiş, kişi başına milli gelir 1922'de, 1914 kişi başına milli gelirinin yüzde 30 altında ama bugünlerde kaybettiğimiz o ortak coşku, o birlikte bir iş başarmanın neşesi 1920 Ankara'sında var. Türkler çıkış yolunu ve Atatürk'ün şahsında kendilerini çıkışa götürecek olan lideri bulmuş görünüyorlar. Aynı o türküdeki gibi,

*"Ankara'nın dardır yolu,
Düşman aldı sağı solu,
Sen gösterdin Paşam bize,
Böyle günde doğru yolu"...*

Ve 23 Nisan 1920'de Sevr Antlaşmasını yırtmak üzere TBMM açılıyor ve Kurtuluş Savaşı resmen başlıyor.

Şimdi neredeyiz?

2020 yılına döndüğümüzde, Türkiye, artık, bir sanayi ülkesi. Toplam ihracatının neredeyse yüzde 90'ı artık imalat sanayii ürünlerinden oluşuyor. Ülkenin bir tarım ülkesinden sanayi ülkesine dönüşümü, 1980 sonrasında dışa açılma ile birlikte başladı. 1980'de Türkiye'nin ihracatı 3 milyar dolar civarındaydı ve bunun yüzde 90'ı tarım ürünlerinden oluşuyordu. 2000'lerin başına geldiğimizde toplam ihracat 30 milyar dolara yükselirken, toplam ihracat içinde tarım ürünlerinin payı ise yüzde 10'a geriledi. Grafik 1, Türkiye'nin fındık, pamuk satmaktan, otomobil satmaya doğru nasıl dönüştüğünü gösteriyor. Türkiye'nin 1980 sonrası hızlı sanayileşmesi başlangıç yıllarındaki kapasite inşası ile yakından alakalıdır. O olmasaydı, sonraki sıçrama asla olamazdı. Ama o ayrı bir hikayedir, ayrıca uzun uzun anlatılması gerekir. 1980 sonrası iktisadi dönüşüm sürecini mümkün kılan, Türkiye'nin bu sıçramayı yapmak için o ilk dönemde yeterli kapasiteyi biriktirmiş olmasıdır. Kurucu atalarımızla gurur duymalıyız.

Türkiye, bu süreçte, 1920'lerdeki 1.000 doların altında kişi başına milli gelirden, 2000'li yıllarda 10.000 dolar civarında kişi başına gelire yükseldi. Ama son on yıldır orada takıldı kaldı. Doğrusu ben bu içine girdiğimiz tıkanıklık halinin, coşku eksikliğinden, o 1920'lerde Ankara'da olan ama şimdi olmayan, birlikte bir iş başarmanın neşesini kaybetmiş olmamızdan kaynaklandığını düşünüyorum. 1920'lerin Ankara'sında 1.000 doların altında kişi başına milli gelir vardı, şimdi 10.000 doların üzerinde yok. Neden?

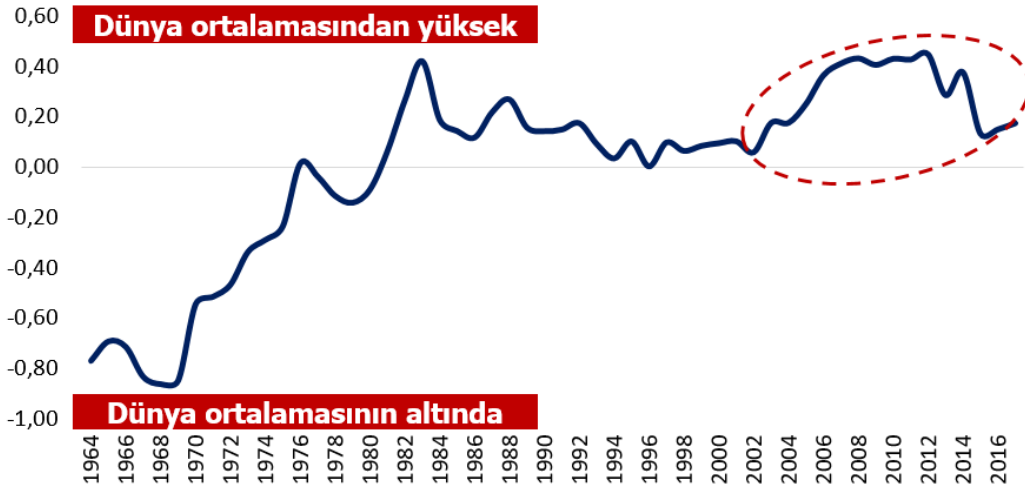
Peki, nasıl oldu da Türkiye bir tarım ülkesinden bir sanayi ülkesine doğru dönüştü? Bunun için Türkiye'nin ihracat sofistikasyonunun gelişimine bakmak gerekiyor. Grafik 2, Türkiye'nin ihracat malları sepetinin zengin ülkelerin ihracat malları sepetine doğru nasıl yakınsadığını gösteriyor, 1960'lardan günümüze. Türkiye, bir sanayi ülkesi oldu demek, aynı zamanda, Türkiye daha önce yalnızca zengin ülkelerin üretip ihracat edebildiği malları üretebilecek bir kapasiteye sahip oldu demek. Dün yalnızca herkesin üretebildiği, harcıalem malları üretirken, artık daha karmaşık üretim sürecine sahip, daha sofistike malları da üretmek için gereken kapasiteyi inşa etti Türkiye demek. Grafik 2'de sıfır noktası hep değişen bir teknolojik altyapı düzeyini

gösteriyor, aynı noktada kaldığınızda, ihraç malları sepetinizin teknolojik altyapısını herkesle birlikte ortalama olarak arttırıyorsunuz, ancak vasatı yakalıyorsunuz. Eğer grafik yukarı daha hareket ediyorsa, zengin ülkelerin ihraç malları sepetine yaklaşıyor, aşağı giderseniz uzaklaşıyorsunuz. Ne demek? Dünyadaki kabiliyet/kapasite inşa etme yarışında ya vasatın üzerinde bir performans sergileyip ilerliyor ve zenginleşiyorsunuz ya da vasatın altında kalıp fakirleşiyorsunuz.

Türkiye'nin küresel rekabet gücü devleti şeffaflıkla terbiye ettikçe artıyor

Türkiye'nin ihracat sofistikasyonunun gelişimi, 1964-2017

İhracat sofistikasyonu, ihraç edilen ürünlerin bilgi yoğunluğu anlamına gelmektedir.

Kaynak: MIT The Observation of Economic Complexity

Şimdi grafik 2'ye bir daha bakın: Vasatın üzerinde kaldığımız, grafikte ülkenin ihraç mallarının sofistikasyon düzeyinin arttığı dönemler hangileri? Ben iki dönem görüyorum sıçrama içeren, o ortak coşkuyu hissedebildiğimiz. Birincisi, Türkiye'nin 1980'li yıllardaki dışa açılma ve dış dünyanın parçası olarak zenginleşme dönemi. İkincisi ise 2000'li yılların başında Avrupa Birliği'nin parçası olarak zenginleşme hayalleri kurduğumuz, o ortak coşkuyu hissettiğimiz yıllar. Her iki dönemde aslında devleti şeffaflıkla terbiye ettiğimiz yapısal reform dönemleri, dikkat ederseniz.

Peki, vasatın altında kaldığımız dönem hangisi? Türkiye'nin son on yılı önce grafikte yan yan gittiğimiz olsa olsa vasatı tutturduğumuz yıllar ve daha sonra 2012'yi takiben vasatın altında kalma dönemi. Kişi başına milli gelirin 10.000 dolara takılıp kaldığı dönem esasen.

Vasatın üzerinde kaldığımız dönemlerde, Türkiye, küresel rekabet gücünü arttırıyor. Vasatı tutturduğumuz dönemde ise ülkenin küresel rekabet gücü geriliyor. Yapısal reformlara odaklandıkça ülkenin küresel rekabet gücü artıyor, reform yoksa olmuyor.

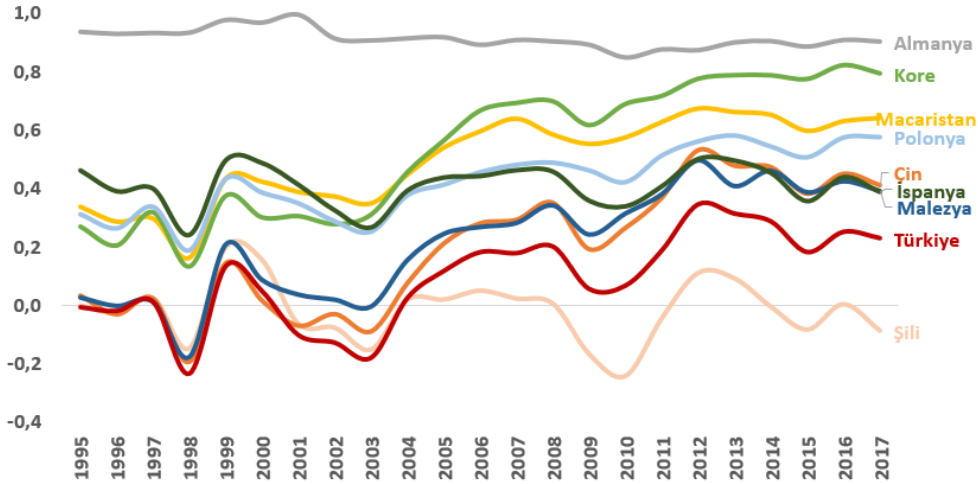
Nedir yapısal reform, merak edenler olabiliyor hala? Kişi başına geliri 3.000 dolardan 10.000 dolara getirmek için yaptıklarınızı yapmaya devam ederek, 10.000 dolardan 20.000 dolara çıkılmıyor. 10.000 dolardan 20.000 dolara sıçramak için yeni şeyler söylemek, hep yaptığınız

işi artık yeni bir biçimde yapmak gerekiyor. Yeni şeyler söyleyemezseniz, küresel rekabette geride kalıyorsunuz. Yeni şeyler söyleyebilmek ise, milleti, “bir iş başarıyor olmanın coşkusu” etrafında toplayabilme kabiliyetine sahip olmayı gerektiriyor. Nedir? Yüzde 50-yüzde 50 bölünmüş toplumlar, reform yapamıyor. Ortak coşku yoksa performans vasatın altında kalıyor. Tıkanıklık işte böyle bir durum. Halimiz.

Bundan sonra ne lazım?

Aslında küresel rekabet gücü yarışında daha gidecek yolumuz var. Grafik 3 seçilmiş bir grup ülkenin küresel rekabet gücü ile Türkiye'ninkini kıyaslıyor. Hadi Almanya bizden iyi, kabul edelim. İspanya, Polonya, Macaristan zaten bizde daha iyidiler diyelim. Zaten onlar Avrupa Birliği üyelik sürecinin gereklerini başarıyla yerine getirebildiler, biz yolda kaldık. Ama sürecin başında bize benzeyen Çin ve Malezya, Türkiye'den gözle görülür biçimde daha iyi bir performans sergiliyor. Bu nedir? İçinden küresel değer zinciri geçen ülkelerin küresel rekabet gücü daha fazla oluyor.

Türkiye ve diğer ülkelerin ihracat sofistikasyonunun gelişimi, 1995-2017

Kaynak: CEPII BACI, Birleşmiş Milleler COMTRADE, Dünya Bankası, Hausmann Hwang ve Rodrik (2006), Hausmann ve Hidalgo (2009), Hausmann vd. (2014), TEPAV hesaplamaları

Peki, COVID-19 nedeniyle koşuşturmayı bırakıp, evde oturup düşünmeye vakit bulabildiğimiz bu dönem bir fark yaratabilir mi? Öncelikle dünü unutup ileriye doğru taze bir başlangıç yapma fırsatı veriyor boyutları itibariyle yüzyılda bir karşılaştığımız bu bulaşıcı hastalık salgını. Artık buraya nasıl geldiğimiz önemli değil. Önemli olan buradan nasıl çıkacağımızdır. Siyasete güven tazelemek, milleti bu görünmeyen düşmana karşı birleştirmek, daha kapsayıcı olmak için bir fırsat sunuyor COVID-19 mücadelesi. Tıkanıklığı aşmak için bir imkan getiriyor bir nevi. İnsanlar aleminin virüsler alemine karşı mücadelesinde kapsayıcı olamamak nasıl bir beceriksizliktir, onu da ben anlamıyorum doğrusu. İlle de olabilir. Bu ilk nokta.

Ama şu anda neredeyiz, buradan nereye gideceğiz kısaca değinmek ve ikinci noktanın altını çizmek isterim. Şu anda halen hiç hazırlıklı olmadığımız bir mücadele yürütüyoruz virüse karşı. Bunun için elimizdeki tek silah fiziksel mesafeyi korumak koymak, insanlara yaklaşmamak. Bugün virüs nedeniyle ölmekten korkuyoruz. Yakında mesafe koymanın ekonomik etkileri bizi

bunaltacak ve işin rengi daha bir değişecek. Bugün her tür ödemeyi erteleyerek zaman kazanmaya çalışıyoruz ama bunun sonu yok.

Bundan böyle ekonomiyi düzenli bir biçimde nasıl yeniden açacağımızı ve bu arada virüsle mücadeleyi de sürdüreceğimizi tartışmaya başlayacağız. Her sektörde iş yapma biçimini yeniden tasarlamamız, yeniden düşünmemiz gereken bir uzun sürecin başındayız. İşe geri dönerken, işi eskiden yaptığımız gibi yapamayacağız. Uzmanlar 2022'ye kadar sosyal mesafe konusunda dikkatli olmamız gerekeceğini söylüyorlar. Demek ki normalleşme derken artık bir başka normal tarif edeceğiz. Nasıl? Normalleşme adım adım tedrici bir biçimde olacak, öyle birden bire bir günden ötekine eski hayatımıza dönemeyeceğiz.

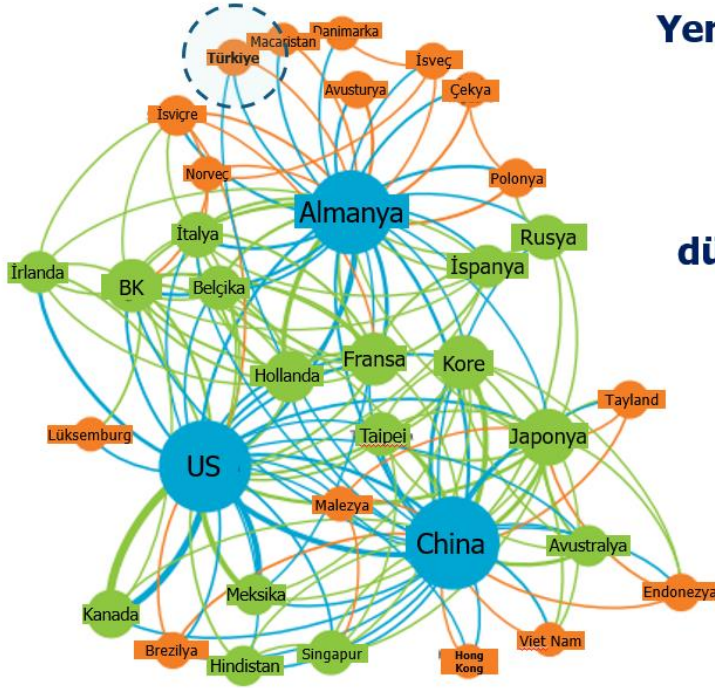
Lokanta işletiyorsanız önce masaların beşte biri ile yeniden işe döneceksiniz, iki ay sonra üçte birini yerine koyacaksınız, iki ay daha geçince masaların yarısı ile işe devam etmeye başlayacaksınız. Bunun için işinizi bir bütün olarak yeniden düşünmek zorundasınız. Mal taşımacılığı yapıyorsanız, ülkeden ülkeye geçerken nasıl kolay geçiş olsun diye TIR karnesi kullanıyorsak, belki artık uluslararası geçerli bir sağlık pasaportumuz olacak, bağışıklığımızı belgeleyen. Herkes işini nasıl yapacağını yeni baştan düşünecek. Virüsü daha çok tanıdıkça, hayatı yeniden başlatmak için yollar bulacağız.

Bütün bu süreci hepimizi bir hedefin arkasına kilitleyerek, coşku ile hayatı yeniden açmayı denemek mümkün. Nedir? Dikkatli planlama ve koordinasyon gerektiren, iyi yönetilirse, ortak coşkuyu hissedebileceğimiz bir yeni başlangıç noktasındayız ekonomiyi ve hayatı yeniden açmak söz konusu olduğunda.

Aynı zamanda bu dönemi işyerlerinde hızlı dijitalleşmeyi desteklemek için bir fırsata dönüştürmek bile mümkün. Türk ekonomisinde bir nevi teknolojik yenilenme fırsatı sunuyor bu yeni ortam. Tıbbi cihaz ve sağlık sektöründeki dönüşüm için de bir fırsat. Bu da ikinci nokta aklımdaki.

Üçüncü bir fırsat alanını ise bu aralar sürekli duyuyorum. Bu yeni başlangıç noktasında, Çin merkezli küresel değer zincirlerinin başka ülkelere kaydırılması ihtimal dahilinde olabilir mi? Böyle bir ihtimal olursa, bundan hangi ülke en çok yararlanabilir? Grafik 4, dünyada küresel değer zincirleri ağını özetliyor. Üç tane merkez ülke var gördüğümüz, Almanya, Amerika ve Çin. Bu merkezlerin etrafında ikinci halkada 16 ülke var, Rusya, İtalya, Singapur orada. Sonra da 16 ülkelik bir üçüncü halka var. Türkiye işte bu üçüncü halkada. Endonezya da üçüncü halkada yer alıyor. Türkiye, Alman değer zincirlerinin parçası. Endonezya ise Çin merkezli değer zincirlerine bağlı.

Yeniden inşa edilecek küresel değer zincirleri ağı için, iddia sahibi olup olmadığımızı düşünmek gerekiyor

■	Küresel değer zincirine katılımda en iyi 3 ülke
■	Sonraki 16
■	Ondan sonraki 16

*Balonların büyüklükleri küresel değer zincirine katılıma bağlı olarak (ileri ve geri bağlantının toplamı) değişmektedir

*Çizgilerin kalınlığı karşılıklı ara mal ihracatının büyüklüğünü göstermektedir

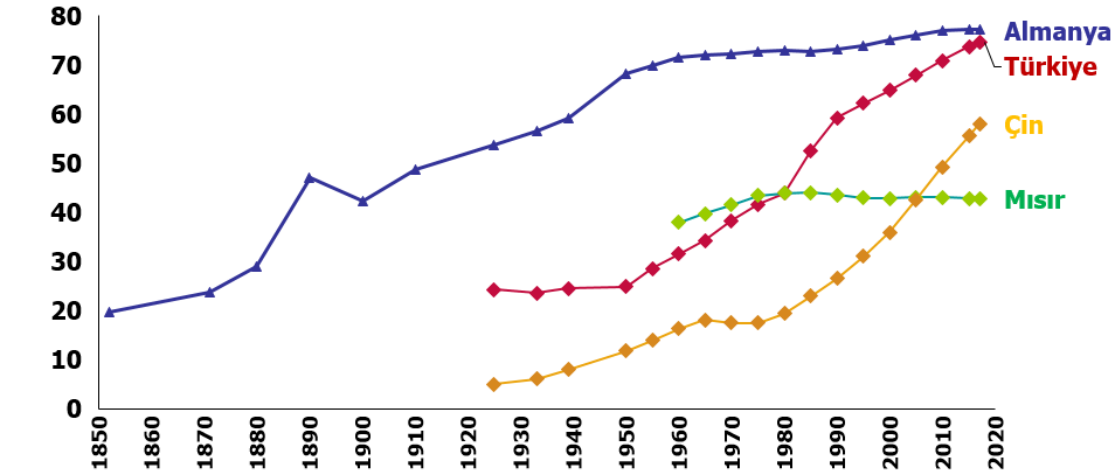
Kaynak: ADB Economic Working Paper Series (Aralık 2018). The impact of trade conflict on developing Asia

Şimdi burada bir fırsat olabilir mi? Olabilir. Ama fırsat öyle gelip kafanıza konuvermiyor. Çaba istiyor. Bekleyerek olmuyor, hazırlık yapmak gerekiyor. Bakın Endonezya, Amerika-Çin ticaret savaşı çıktığından beri çok yönlü bir yapısal reform sürecine hız verdi, hazırlık yapıyor. Olup olmaması değil, olması için ne adım attığınız önemli.

Türkiye'nin lojistik altyapısını güçlendirmek için bu arada ne yapıyorsunuz? Bu yeniden açılış dönemini, hizmetler sektöründe bir yeniden yapılanma süreci gibi tasarlamak için hazırlık yapmaya başladınız mı? Ya tarımda yeniden yapılanma? Madem kartlar yeniden karılacak, buradan hizmetler sektörü ve tarım reformu için güçlü bir gerekçe çıkarabilmek mümkün olabilir aslında. Aynı durum eğitim reformu için de geçerli. Çevrimiçi eğitimden bir eğitim reformu çıkarmak, eleştirel düşünmeye hazırlıklı soru soran gençler yetiştirebilmek için sınıf dinamiklerini elden geçirmek aslında mümkün.

Yeni şeyler söylememiz gerektiğini en iyi anlatan hadise kentleşme süreci esasen. Grafik 5, birkaç ülkenin şehirleşme oranlarını gösteriyor. Nedir? Nüfusun ne kadarı şehirlerde yaşıyor. 1960'larda Türklerin yüzde 30'u kentlerde yaşıyordu, şimdi bu oran yüzde 75 oldu. Türkiye'nin kentleşme oranı Almanya kadar oldu. Dün memleket, kırdan kente göç sayesinde kendiliğinden büyüyordu. Kırdan gelenler şehirde sanayi ya da hizmetler sektöründe çalışmaya başlayınca verimlilikleri üç kat artıyordu. Türkiye büyüyordu. Şimdi artık her sektörde verimlilik artırmak için ayrı ayrı adımlar atmak, mevcut statükoyu değiştirmek gerekiyor. Zaten gerekiyordu ve şimdi virüsle savaşla birlikte yapılabilir de oldu bana sorarsanız. Hadise esasen gerekeni millete sarıh bir biçimde anlatıp ikna etmekte, aynı 1920'de olduğu gibi.

Türkiye, Almanya, Çin ve Mısır'ın şehirleşme oranları, %, 1850-2017

Kaynak: Hoffmann, Walter G. 1965. Das Wachstum der deutschen Wirtschaft seit der Mitte des 19. Jahrhunderts. Berlin: Springer. in Sophia Twarog. 1997. Heights and Living Standards in Germany, 1850-1939: The Case of Württemberg, University of Chicago Press. World Urbanization Prospects, the 2014 revision, United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Growth of the world's urban and rural population, 1920 - 2000, United Nations, 1969, p.105-106. Ruşen Keleş (1996) Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi as cited in Zekeriyâ Çalışkan (2006) Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondulaşma, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri

Nedir? Virüsle savaş, dünyanın her yerinde, her alanda eski statükoyu yerinden oynattı. Şimdi yeniden işe başlamayı örgütlerken yeni bir statüko tanımlamak ve ülkenin küresel rekabet gücünü artıracak olan yeniyi kapsamlı bir biçimde tasarlayabilmek için büyük bir fırsat var ortada. En azından eskiye göre daha kolay. Tabii yeni şeyleri ancak laf edecek soluğu kalanlar söyleyebilecek.

Sonuç yerine

Türkiye 1920'de büyük devletlerin kendisi hakkında düşündüğü gelecek tasavvurunu reddederek kendisine bir başka gelecek tasarladı. Fırsatı değerlendirdi. Eski statükoyu yenisiyle değiştirdi.

Şimdi COVID-19 mücadelesi içindeyiz. Dün düşman gözümüzün önündeydi, şimdi düşman görünmüyor bile. Bundan böyle, bulaşıcı hastalıklarla mücadele de bulaşıcı olmayan, kanser ya da diyabet gibi, hastalıklar kadar öncelikli ve önemli olacak. Nasıl 11 Eylül, uçaklar dâhil hayatımızın örgütlenme biçimindeki güvenlik açıklarını görmemizi sağladıysa, bu kez de öyle olacak. Nasıl, artık, uçağa uzun kontrollerden sonra biniyorsak, yine öyle olacak. Özellikle başlangıç döneminde, alınacak yoğunluk azaltma tedbirleri ile, yolcu sayısı azalacağı için uçak yolculuğu herhalde çok pahalı olacak. Çevrimiçi konferanslar daha da artacak. Küresel ısınma için pek güzel olacak.

Ama COVID-19 mücadelesi aynı 1920'deki gibi bir imkanı da getiriyor. Hayatı yeniden açarken, bu dönemin getirdiği fırsatlardan yararlanmak üzere bu dönemi, eski statükoyu elden geçirmek ve unuttuğumuz yapısal reformları yeniden düşünmek için bir fırsat olarak kullanacak mıyız?

Unutmayalım, 1920'den itibaren bu topraklarda yaptığımız büyük reformların hepsi, imparatorluğumuzun her yerinde adından bahsedilen, istenilen değişim talepleriydi. Kahire'de, Beyrut'ta, Şam'da, Bağdat'ta ve İstanbul'da hep aynı değişim talepleri zaten vardı. Ama bu

özlemler yalnızca Anadolu'da hayata geçirilebildi. Yalnızca burada dünyanın her tarafına imalat sanayii ürünü satabilen bir iktisadi kapasite inşa edilebildi.

Doğru odaklandığımızda becerebildiğimizi biliyoruz. Yeniden yenide deneyecek sabrımız olduğunu da gördük. Şimdi yeniden geleceğe odaklanmanın tam zamanı. Bu fırsatı yine iyi kullanalım derim ben.

[Bu yazı 23.04.2020 tarihinde Dünya Gazetesi'nde yayımlandı.](#)